

RAFAEL ROCA

«EL MEU POBLE I JO».
LES V JORNADES D'INTERCANVI CULTURAL
(CATALUNYA DEL NORD, 10-12 D'OCTUBRE DE 2009)

Amb el referent de la visita que una trentena d'intel·lectuals i artistes de la Renaixença varen realitzar el 17 i 18 de juny de 1883 a Banyuls, Perpinyà i Elna, les V Jornades d'Intercanvi Cultural van permetre que els dies 10, 11 i 12 d'octubre de 2009 una nova expedició integrada per membres de les Societats Verdaguer i Catalana de Llengua i Literatura recorreguérem el Rosselló i el Conflent, dues de les principals comarques de la Catalunya del Nord, el territori situat enllà del massís de l'Albera que, com a conseqüència del Tractat dels Pirineus, fou annexionat per França en 1659, ara fa 350 anys. Potser siga per això, vam mamprendre el viatge carregats de sentiments encontres que, com si d'un festeig es tractara, anaven del desig i la vehemència a la basarda i l'atribolament; amb la certesa que no ens movíem de casa, però sense poder evitar un fil d'enyorança i malenconia que ha contribuït a convertir aquestes jornades en les pus romàntiques de totes.

Organitzades per les societats de referència i per la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris de la Universitat de Vic, les V Jornades han comptat amb l'imprescindible suport i la coral col·laboració de la Institució de les Lletres Catalanes, el Consell General dels Pirineus Orientals, la Casa de la Generalitat de Catalunya a Perpinyà, l'Ajuntament d'Illa del Riberall, l'Abadia de Sant Miquel de Cuixà i l'associació cultural Elnavui, d'Elna. En nombre de vint-i-cinc (més acompanyants), els expedicionaris érem: Montserrat Alegre, Òscar Bagur, M. Carme Bernal, August Bover, Núria Camps, Francesc Codina, Montserrat Comas, Eusebi Coromina, Josep M. Domingo, Oriol Izquierdo, Manuel Llanas, Josep Moran, Ramon Pinyol, Lluïsa Plans, Carme Plaza, Neus Ronda, Llorenç Soldevila, Magí Sunyer, Margalida Tomàs, Ricard Torrents, M. Àngels Verdaguer, Laura Vilardell i Carme Yús, de Catalunya; Joan Mas, de Mallorca; i qui subscriu aquestes línies, del País Valencià. Així mateix, cal assenyalar que ens vam allotjar al cèntric Hotel Mercure, de Perpinyà, i que al llarg de les jornades s'afegiren al grup Pep Vila, Carme Torrents i Ronald Puppo.

El trajecte fou realitzat en un autocar que inicià el recorregut el dissabte dia 10 a Barcelona (a les 8.30 h) i que, després de fer parada a Vic (a les 10 h) —on ens sumàrem nombrosos expedicionaris—, arribà a la capital del Rosselló a l'hora en què Europa dina; activitat que practicàrem al *self service* d'una àrea comercial que tant podria pertànyer a Perpinyà com a Tolosa, i que avala la dita segons la qual els francesos s'esforcen tant a criticar els nord-americans com a imitar-los. A con-

tinuació, vam fer cap a la seu del Consell General dels Pirineus Orientals, ubicada en una mena de polígon industrial de la perifèria perpinyanesa. Fou a la bella i emblemàtica Sala Canigó on tingué lloc la inauguració oficial de les jornades, una cerimònia que oficiaren Ricard Torrents i August Bover, màxims responsables de les societats convocants, i Jeroni Parrilla, en representació de la institució que ens acollia. Les paraules de benvinguda, satisfacció i agraïment de tots tres oradors donaren pas a la primera de les sessions acadèmiques, titulada *L'estudi de la llengua i la literatura catalanes al Rosselló al segle XIX: balanç i estat de la qüestió*, que anà a càrrec del gironí Pep Vila, membre de la Societat Verdaguer i «investigador privat», segons que s'agrada d'autoqualificar-se. Gran especialista en la literatura nord-catalana, Vila asseverà que la Renaixença al Rosselló fou, socialment, un fracàs; però que, no obstant això, existeixen encara una gran quantitat d'incògnites sense desvetllar-hi; de biblioteques i arxius particulars que caldria estudiar amb deteniment i que, tanmateix, a causa de múltiples problemes, com ara la desconfiança de les persones que els custodien i les excessives restriccions de les institucions que els salvaguarden, resulten de difícil —de vegades impossible— consulta. Això, juntament amb l'escàs interès que manifesten els investigadors oriünds en l'estudi de la llengua i la literatura catalanes, fa que el tret que més caracteritza la Renaixença rossellonesa siga, precisament, el desconeixement. Per això mateix, sembla evident que, per poc que s'escorcollaren i estudiaren tots aquells fons documentals avui ignots el resultat modificaria notablement la percepció que en tenim; de la mateixa manera que el procés d'estudi i revisió a què, des de fa anys, estem sotmetent la Renaixença valenciana està capgirant considerablement la visió que, fa trenta i quaranta anys, en tenien els nostres pares. De fet, el sentiment amb què la major part dels assistents isquérem de la Sala Canigó fou que, en matèria historicofilològica, al Rosselló està tot per fer.

Posteriorment, tingué lloc la visita al centre històric de Perpinyà, una de les ciutats més mítiques de l'imaginari col·lectiu català, que vam fer de la mà de Joan Peytaví, professor de la Universitat de Perpinyà i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, que es descobrí com un excel·lent cicerone. La fórmula de l'èxit de les diverses Jornades d'Intercanvi Cultural, aquella que fa que cada edició supere les anteriors, amaga diversos «secrets» —com ara una sàvia combinació entre sessions acadèmiques i turisme cultural—, i un dels més significatius és comptar amb guies que excel·leixen per la seua diligència, preparació i amenitat. En aquest sentit, cal assenyalar que les V Jornades han disposat dels millors cicerones que imaginar-se puguem. En primer lloc, de Llorenç Soldevila, gran coneixedor del territori i cap visible del comitè organitzador —també integrat per M. Àngels Verdaguer, Núria Camps i Laura Vilardell— d'una tan ben endreçada partida, que durant tot el temps que durà el viatge es lliurà en cos i ànima a l'expedició, i que complí a la perfecció un paper per al qual, sens dubte, posseeix notables qualitats innates. Vaja des d'ací l'agraïment de tot el grup a la seua dedicació, eficàcia i generositat en forma de múltiples i estrepitosos picaments de mans, que hi diria Vicent W. Querol. I en segon, dels diversos guies indígenes, que ens han

permès, d'una banda, assaborir de prop l'accent que en la seua latitud més septentrional adopta el català, i, d'una altra, que la nostra incursió en aquell territori esdevinguera un exercici d'allò més edificant i confortable. Aquest és el cas, sens dubte, de Joan Peytaví, amb qui vam tindre el goig i el privilegi de visitar el nucli antic de Perpinyà, i que aconseguí seduir-nos amb un discurs ampli i càlid farcit d'anècdotes i de matisos lírics.

Així, el nostre itinerari perpinyanès s'inicià al Palau dels Reis de Mallorca. «Mai no podríem dir el Palau del Rei, perquè ací el Rei únicament pot ser el de França», postillà ben irònicament Peytaví. Abans d'entrar-hi, Ton Granero, fotògraf de les jornades, immortalitzà el grup davant de la porta principal de la fortalesa; i, posteriorment, situats ja en la part superior de la muralla —lloc que ofereix una visió formidable de la comarca—, i sempre sota l'atenta mirada del Canigó, Peytaví realitzà una extensa i detallada descripció geogràfica del Rosselló amaniada amb ressenyes històriques i llegendes urbanes. «El Canigó —assegurà— no és frontera, sinó centre», com bé tindríem ocasió de contemplar en els dies següents, en què aquell prodigi de la naturalesa, que tothora teníem com a referència, no deixà d'observar-nos. Així mateix, ens explicà la situació i l'evolució d'una ciutat estratègica i fronterera que sempre ha viscut oberta al Mediterrani. Una vegada contemplat el Palau, baixàrem a recórrer el centre de Perpinyà. Com a bon especialista en onomàstica que és, el primer que ens féu notar Peytaví varen ser les plaques amb els noms dels carrers, indicats en francès i en català. Curiosament, però, també n'hi ha que ofereixen una tercera denominació catalana. Això obeeix al fet que, en el moment en què es descobrí l'antic nom de la via, no es considerà procedent substituir el que li havia atorgat l'Estat francès, però sí consignar, ni que fóra de manera marginal, el primigeni. Fou així com descobríem que l'actual carrer dels Sabucs era designat antigament del Gramenar, que el dels Dragons havia estat conegut com el del Vidre, i que el del molt filosòfic Voltaire en el passat havia estat dedicat al laboriós gremi dels Esparters.

Al carrer de la Peixoneria ens vam trobar amb els pintorescs convidats d'un casament gitano, un dels col·lectius que actualment millor hi conserva el català; i en arribar a la plaça de la República —veritable àgora de la vida perpinyanesa— Peytaví ens explicà que és des de 1992 —des de les Olimpíades de Barcelona, vaja— que els habitants de Perpinyà començaren a reivindicar la seua catalanitat. És a dir, des que descobriren el cosmopolitisme de la Ciutat Comtal i sentiren vius desigs de viatjar-hi. L'explicació continuà en el pati del Palau de la Diputació: «Els perpinyanesos pateixen un doble complex d'inferioritat: se senten de segona categoria respecte a París i respecte a Barcelona. Amb tot, han descobert que la catalanitat no sols els atorga identitat, sinó que els singularitza, cosa que també els pot ajudar a millorar la seua situació econòmica». Contigu a l'edifici de la Diputació es troben l'Ajuntament i l'antiga Llotja de Mar, reconvertida, per efecte de la globalització i les lleis del mercat capitalista, en senyorial pizzeria. D'allí baixàrem fins al Castellet que, gràcies a la imatge que periòdicament transmet la càmera fixa que TV3 té instal·lada enfront —i que localitzàrem!—, molts de nosaltres

identificàvem com l'estampa més característica de Perpinyà. De la mateixa manera que les torres de Serrans i de Quart de València, el denominat Castellet és una de les antigues portes d'accés a la ciutat que sobrevisqué a l'enderrocament de les muralles. En el passat serví de presó i avui s'utilitza com a museu català de les arts i les tradicions populars. A pocs metres d'allí trobarem l'antic i bell pont—denominat de França— que permetia creuar la Tet i deixar la ciutat en sentit nord. En opinió de Peytaví, Perpinyà abandonà la història fa 350 anys, després del Tractat dels Pirineus; i és això el que li ha permès de conservar millor el seu patrimoni arquitectònic i històric, ja que des d'aleshores ha viscut allunyada del centre dels conflictes. Finalment, ens aproximàrem a la catedral de sant Joan Baptista, que no poguérem visitar, i a la gran esplanada contigua coneguda com a «Campo Santo», un claustre-cementeri de dimensions espectaculars format per llargues successions de pòrtics gòtics de marbre blanc. Fou allí on cloguérem el llarg recorregut i on es donà pas al «sopar lliure», que els expedicionaris resolguérem de la manera que millor ens semblà.

L'endemà, diumenge 11, iniciàrem la jornada amb el desplaçament fins a Illa del Riberal. Abans de deixar la capital del Rosselló, però, tinguérem ocasió de contemplar una d'aquelles imatges polisèmiques que fan més ric i entretingut un viatge. En un moment en què nombroses localitats del Principat estan impulsant consultes populars per l'autodeterminació, comprovàrem com el pàrquing subterrani de la plaça de Catalunya de Perpinyà disposa de diversos cartells lluminosos que, no sabem si subvencionats per les hosts independents, assenyalen potser amb intenció profètica: «Catalogne libre». Arribats a Illa, férem cap a la sala de l'Hospici, on vam ser amablement rebuts per Janine Ponsaillé, regidora de Cultura, que a més de donar-nos la benvinguda ens comunicà que l'Ajuntament té el projecte de restaurar la casa dels avantpassats del poeta Josep Sebastià Pons; i que, en aquest context, agraià profundament la nostra visita, ja que cobrava per a ells una notable significació i rellevància. Acte seguit, prengué la paraula Oriol Izquierdo, que no havia pogut interindre en la sessió inaugural de les jornades, per a subratllar la conveniència de continuar celebrant aquestes visites d'intercanvi cultural, i per a presentar a la segona conferència: Miquela Valls, de la Universitat de Perpinyà, que ens il·lustrà amb una ben agradable xerrada titulada *Poetes d'Illa: Josep Sebastià Pons i Simona Gay*, destinada a repassar la biografia humana i lírica d'aquells dos excel·lents escriptors. Així, començà indicant que Illa mereix la consideració de capital de la literatura catalana no únicament per ser el bressol i «niu de records» dels germans Pons, sinó també per haver esdevingut lloc d'arrelament de Pere Verdaguer. A través de composicions com ara *Quant eres infant* i *Font de Montoriol*, i amb el suport de múltiples fotografies, la professora Valls disseccionà la vida i l'obra de Josep Sebastià Pons (1886-1962); assenyala que els seus mestres literaris varen ser dos capellans: Esteve Caseponce (1850-1932) i Josep Bonafont (1854-1935); i que entre les seues peces de caire autobiogràfic destaquen poesies com ara *Elena*, dedicada a la seua estimada, les primeres estrofes de la qual diuen així:

S'acataven les verdes canyes
 que el vent feria amb son alè
 i ben retallat el xiprer
 sobre un fons nevat de muntanyes.

Assolellades hores d'or,
 camps d'userda, dolça verneda,
 i tu, planyívola font freda,
 que afavories nostre amor.

Posteriorment es referí a Simona Pons, més coneguda com a Simona Gay (1898-1969), que sempre tingué el seu germà com a mestre i referent líric. Guanyadora de la Flor Natural en els Jocs Florals de Perpinyà de 1964, conreà una poesia de gran to intimista que es complaïa en la recreació de la vida quotidiana, el paisatgisme i les imatges casolanes. Autora de poemaris com *Aigües vives* (1932) i *Lluita amb l'àngel* (1938), també explicà que Simona fou una persona de profunda fe, que els fills varen ser una de les seues grans fonts d'inspiració, i que es va veure molt afectada per la mort del germà, com bé acredita el recull de poemes *La gerra al sol* (1965). Amb posterioritat a la xarrada, vam ser obsequiats amb un petit refrigeri en el qual no faltà pas el vermut «du Pays catalan».

A continuació emprenguérem un recorregut pel centre d'Illa que realitzàrem trescant, en exacta expressió de Miquela Valls, i que ens portà a la placeta de l'Oli, a la font de Josep Sebastià Pons (que no raja) a la plaça del Ram, a la torre de l'Alexis, a la font d'en Ribalta (que sí que raja) i a l'església de Sant Esteve de Pedreguer, on realitzàrem una ofrena floral damunt la tomba de mossén Bonafont, «Majoral du Felibrige», tal com consta a la sepultura. A tots aquests llocs també recitàrem fragments lírics dels germans Pons que havien estat exquisidament seleccionats pel comitè organitzador de les jornades. Durant la lectura feta davant de l'església, alguns membres del grup comprovaren com la mestressa d'una de les cases veïnes, que havia guaitat pel balcó atreta per la gentada, seguí amb atenció el que s'hi llegia i, finalment, es retirà eixugant-se les llàgrimes. L'escena, especialment emotiva, fou llargament comentada pels expedicionaris. Després isquérem fora muralles d'Illa, en direcció al Riberal, i ens dirigírem al cementeri per a dipositar un nou present floral davant de la tomba de Josep Sebastià Pons. Totes dues ofrenes varen ser realitzades pel que, en un rampell d'exaltació patriarcal, mossèn Jaume Collell hauria qualificat com les joves promeses del verdguerisme.

Acte seguit, i víctimes d'un ritme trepidant, pujàrem en dues furgonetes i un minibús que ens conduïren fins al priorat de Serrabona, situat a 600 metres d'altura, en el terme municipal de Bula d'Amunt. Santa Maria de Serrabona, que en el passat fou regida per monjos agustins, destaca des del punt de vista arquitectònic pel seu claustre-galeria; però, sobretot, per l'espectacular tribuna de l'església, que segons l'historiador de l'art Joan Fuguet, que acompanyava els expediciona-

ris, representa la millor mostra de romànic de tot Catalunya. Com bé recordà Josep M. Domingo, a l'inici de *Los dos campanars*, l'epíleg del *Canigó*, Verdaguer es refereix a diversos monestirs nord-catalans, entre ells el de Serrabona —aleshores en ruïnes—, en els següents termes:

Doncs ¿què us heu fet, superbes abadies,
Marcèvol, Serrabona i Sant Miquel,
i tu, decrèpit Sant Martí, que omplies
aqueixes valls de salms i melodies
la terra d'àngels i de sants lo cel?

De retorn a Illa, dinàrem a l'Hotel du Midi. I posteriorment emprenguérem el viatge fins a Elna, on ja ens esperava Olivier Poisson, inspector general de patrimoni del govern francès i membre de l'IEC, per tal de guiar-nos per la imponent catedral romànica, seu bisbal des del segle VI fins al XIX. Del temple, que originàriament tenia el sostre de fusta, Poisson explicà que els arcs laterals són més alts al final de la nau que no al principi, a la vora del presbiteri. Pel que fa al magnífic claustre —que no va ser construït per monjos, sinó per canonges—, apuntà que és de marbre blanc jaspiat, i que està decorat amb una iconografia excepcional i diversificada que, com passa també a Cuixà i a Ripoll, recorre a la simbologia i no pas a la narració. Edificat per etapes —entre els segles XII, data de la primera galeria, i el XIV—, Poisson comentà que, ben estranyament, la segona galeria, que pertany al XIII, és una còpia de la primera. I que, tot i que, òbviament, la tècnica d'elaboració hi havia perdut qualitat, testimonia que el propòsit dels constructors fou el de repetir una fórmula que s'havia demostrat exitosa. La tercera galeria (segle XIII), la menys interessant artísticament, presenta capitells amb motius vegetals, tal com és costum als claustres cistercencs. Pel que fa a la quarta (segle XIV), cal destacar que continua amb el model arquitectònic del XII; és a dir, que té el mèrit de mantindre l'estil romànic en un moment d'efervescència del gòtic. Com a cloenda de la visita, vam llegir un text de Francesc Eiximenis, que en la seua vellesa fou bisbe d'Elna, i del qual es commemora el sisè centenari de la defunció; i recordàrem una de les dues fotografies més característiques de l'excursió de 1883, en què es veuen personatges com ara Verdaguer, Guimerà i Gaudí al claustre de la catedral, una imatge carregada d'història i de simbolisme que, modestament, alguns membres de la Societat Verdaguer intentàrem d'extrafer.

A l'exterior, el grup es va retratar novament amb el majestuós campanar de la catedral com a teló de fons; i a continuació ens dirigírem fins a la seu de l'associació Elnavui, que a través de múltiples activitats, com ara cursos de llengua, gastronomia, danses, etc., es dedica a la promoció de la cultura catalana. Allà, i després d'uns moments d'incertesa que no tardaren a dissipar-se, vam ser atesos per Marcel Mateu, president de la Comissió Patrimoni i Catalanitat del Consell General dels Pirineus Orientals i vicecalde d'Elna, que explicà que venia directament de la Fira de les Veremes, que aquell dia celebrava la comarca. A la sala

d'actes d'Elnavui tingué lloc la conferència de Joan Peytaví, titulada *El rossellonès avui: fidelitat i interferències*, una xerrada que, ateses la capacitat, la destresa i el tarannà del ponent (vegeu-lo en aquest vídeo parlant de la situació en què es trobava Catalunya del Nord just abans del Tractat dels Pirineus: http://www.youtube.com/watch?v=d9Zl9DZ6_sA), prometia ser memorable. Com així fou. Entre d'altres moltes coses, Peytaví explicà que, al Rosselló, la llengua estàndard es coneix com a «català-espanyol»; que les diferències dialectals entre el rossellonès i la resta de parlars catalans orientals eren pràcticament inexistents abans del segle XVIII; que els dialectalismes començaren a aparèixer arran de l'etapa de dominació francesa; i que la variant dialectal anomenada rossellonès és avui una mena d'híbrid que cada vegada agafa més l'aspecte del català central, conegut allí com «el de TV3». «Una sèrie de factors sociolingüístics —afirmà— ens indiquen que actualment el rossellonès / nord-català / septentrional és a la fi del seu cicle»; es troba, ras i curt, en vies d'extinció, ja que fa poc més de cinc dècades —«a partir dels anys 40 del segle XX»— la cadena de transmissió de l'idioma es trencà a favor del francès. «El rossellonès —continuà— és avui la llengua dels besavis, que ni tan sols gosen de parlar-la amb els seus besnéts. L'ús social del català és al nivell més baix de tota la seua història». Tanmateix, i malgrat la rotunditat d'aquestes afirmacions, Peytaví també deixà espai per a l'esperança, ja que «el que mor —asseverà— és el dialecte immemorial. Però, per paradoxal que sembli, al mateix temps que tot això succeeix, es constata que al Rosselló mai no havia hagut tant d'interès a aprendre i parlar català com es registra ara». El que passa és que aquesta voluntat de recuperació es produeix a favor del català central o estàndard, ja que el propi de la comarca «és considerat com a tronat i ple de suposats gallicismes». D'altra banda, molts rossellonesos actuals aposten pel català perquè pensen en un futur «transfronterer» —que, segons Peytaví, s'ha convertit en un adjectiu clau, també per als qui vivim de la filologia—, pensen més en un demà cap al sud que no cap al nord. Cosa que, indirectament, ha aconseguit bandejar l'autodiàlecte secular que afectava els nord-catalans i reforçar el seu sentiment identitari. I, quan del que es tracta és de salvar el català, la discussió de la variant perd molt del seu sentit.

En resum: el dialecte que encara es parla a Catalunya del Nord és un català en fase transitòria. L'anomenat immemorial és en ple crepuscle al temps que un nou desig de parlar català s'albira. «Un moment de la nostra història lingüística es clou mentre un altre s'obre», assegurà Peytaví, «i és l'escola, la famosa Bressola, qui en aquests moments està treballant més a favor de la llengua. El bilingüisme —resulta impossible imaginar-hi una altra situació— no espanta els francesos; i, de fet, s'ha demostrat com un bon sistema de penetració, ja que ara mateix n'hi ha més demanda que oferta». I és que els habitants del Rosselló s'han tornat molt transfronterers, és a dir, molt catalans; però la seua és una catalanitat practicada en francès, com acredita el fervor popular que aconsegueixen desfermar clubs de rugbi com els Dragons Catalans i, sobretot, la USAP (Union Sportive Arlequins Perpignan), recentment proclamada campiona de lliga, que llueix la senyera cata-

lana en la samarreta i que té com a himne no oficial *L'estaca*, de Lluís Llach. La conferència de Joan Peytaví resultà summament interessant des de múltiples punts de vista: lingüístic, antropològic, social... i fins i tot enològic, ja que, com a signe de desgreuge pel retard, Marcel Mateu ens obsequià amb unes quantes ampolles d'un excel·lent vi blanc rossellonès que, per dir la veritat, pocs expedicionaris es resistiren a paladejar. Posteriorment, i després d'un breu debat en què es considerà la possibilitat d'acostar-nos fins a Cotlliure (visita no contemplada en el programa), el cansament desestimà la proposició i apostà pel retorn a Perpinyà. El sopar era lliure.

El dilluns 12, últim dia de les jornades, ens traslladarem fins al municipi de Codalet amb la intenció de visitar el monestir de Sant Miquel de Cuixà, recentment qualificat pel periodista Alfons Llorenç —un dels cicerones de les III Jornades valencianes— com «l'ara de la pàtria», «la pedra angular, el fonament de la gènesi [...], un símbol més de la filiació romana de la nostra llengua, cultura i nació». Efectivament, Sant Miquel de Cuixà és centre i inici, com vam tindre ocasió de comprovar de la mà de Bernat Nicolau, el nostre guia. Començarem pel descomunal claustre d'estil romànic, el primer esculpit a Catalunya —començat a construir cap al 1130—, la major part del qual, per cert, es conserva reinstalat actualment a Nova York. Fou allí on llegírem el ja esmentat poema verdaguerià *Los dos campanars* —referent a les torres de Sant Miquel de Cuixà i Sant Martí del Canigó—, els darrers versos del qual, reproduïts en taulellets i exhibits a un dels laterals del claustre, sentencien:

Lo que un segle bastí, l'altre ho aterra,
mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
al Canigó no el tiraran a terra
no esbrancaran l'altívol Pirineu.

Bernat Nicolau ens explicà que l'abadia de Cuixà, fundada al segle ix, és una de les primeres i més importants de Catalunya, i que fins al xiv fou el lloc de peregrinació més significatiu de tot el territori català. La seua restauració s'inicià en 1950, i actualment està ocupada per una reduïda comunitat benedictina que hi arribà el 1965 procedent de Montserrat. Després visitarem el temple, d'estil preromànic, que com el de Serrabona antigament tenia les parets plenes de frescos, i que posseeix uns majestuosos i singulars arcs de ferradura, d'influència moresca. Ja a l'exterior, contemplarem l'atri i els vestigis de la capella de la Trinitat; i, finalment, baixarem a la cripta —situada a la part de davant del temple, i no a la del presbiteri, com sol ser habitual—, una cavitat de dimensions considerables que esdevé majestuosa en la coneguda com a Capella de la Palmera, anomenada així per la forma que adopta el pilar central i únic que en manté el sostre. Fou allí on, situats en cercle, ens disposarem a viure un dels instants més emotius de les jornades. «El moment és excels», proclamà Llorenç Soldevila com a preludi de la

lectura de diversos fragments del *Canigó* que varen ser recitats en les seues versions original —per l'element juvenil de l'expedició— i anglesa —en traducció de Ronald Pupper que ell mateix declamà.

Finalitzada la visita, passarem a una de les sales del monestir, on tingué lloc la darrera conferència, titulada *Les poesies nord-catalanes de Verdaguer*, en què Ramon Pinyol, vicepresident de la Societat Verdaguer i professor de la Universitat de Vic, realitzà una exhaustiva repassada de la gènesi i les motivacions de la mitja dotzena llarga de composicions de temàtica nord-catalana que, exceptuant-hi *Canigó*, compongué el poeta de Folgueroles: *La barretina*, *Los dos campanars*, *La corona*, *Los fills del Canigó*, *A la Verge de Banyuls*, *Lo Sol de Pesillà*, *Jesús Infant*, *A la Verge de Lurdes*, i una d'inèdita: *Avui de Terra Santa...*, quescasses setmanes enrere el professor Pinyol havia trobat a la Biblioteca de Catalunya, i que en aquell moment es complia de donar per primera vegada a la llum pública. Acte seguit, i en la mateixa sala, tingué lloc la reunió plenària de la Societat Verdaguer, en què fou anunciada la celebració de les VI Jornades d'Intercanvi Cultural, previstes per a l'octubre de 2010.

El dinar «d'arreveure» —durant el qual, encara no hem entès per què, vam haver de tindre una especial cura amb els ganivets— es produí a l'hostatgeria de Cuixà, on el pare Daniel Codina —que, en nom de la comunitat, tan afablement ens acollí i ens tractà— es veié gairebé en situació de practicar la multiplicació bíblica dels pans i dels peixos per tal que cap expedicionari no es quedara, com diem a València, baix taula. Aprofite aquest moment de distensió i valenciania per a recordar que, si complaguts quedàrem amb les contínues explicacions i indicacions que tothora realitzà l'amic Soldevila —aqueix far que, fins i tot per damunt del Canigó, il·luminà la nostra ruta—, encara més agraïts ens mostràrem per les contínues atencions que dedicà a la part menys etèria del nostre ésser —entengueu aparell digestiu i adjacents—; ja que, com a experimentat cicerone que és, contemplà nombrosos moments de relaxació diürètica —altrament dita expansió uretral— que els nostres renyons reberen amb satisfacció i alleujament.

Amb posterioritat a l'àpat, es donà pas als parlaments de cloenda de les V Jornades, que, *comme d'habitude*, pronunciaren la tríade Izquierdo, Bover, Torrens. A banda de destacar la importància que té la convocatòria d'aquest tipus d'activitats conjuntes que ens apropen a les persones i al territori, els oradors coincidiren a assenyalar que són bàsicament tres els factors que asseguren l'èxit de les jornades: la qualitat dels conferencians, la generositat dels guies i la labor dels organitzadors. Abans d'emprendre el viatge de tornada, i com a simbòlic epíleg, encara vam fer una parada al cementeri de Prada del Conflent, seu de la mítica Universitat d'Estiu, per tal de realitzar una nova ofrena floral davant la tomba de Pompeu Fabra i Poch (1868-1948), «seny ordenador de la llengua catalana», tal com resa el seu epitafi.

Fou aquesta darrera visita la que accentuà el to sagrat i transcendent que havien adquirit les V Jornades, i que tingué el màxim punt de tensió i esplendor en el moment en què Llorenç Soldevila proclamà que Fabra havia mort en l'exili

polític, però no nacional. Potser fou això el que provocà que, de retorn a casa, experimentàrem la sensació d'haver participat d'unes jornades en què el passat havia cobrat vida, i s'hi havia fet present per a parlar-nos del futur, de la indispensable missió que, tots els qui estimem la llengua i la cultura catalanes, tenim encomanada. Tal qual les estrofes del poema d'homenatge que Salvador Espriu dedicà a Pompeu Fabra, i que vam llegir als peus de la tomba de l'illustre gramàtic, enmig d'un solemne i reverenciós silenci:

A baixar graons
de dol apreníem
el meu poble i jo.

Davallats al pou,
esguardem enlaire
el meu poble i jo.

Ens alcem tots dos
en encesa espera,
el meu poble i jo.

RAFAEL ROCA
Universitat de València